

Merkittävä lähdejulkaisu jatkosodan vuosilta

Kauko Rumpunen ja Ohto Manninen (toim.): "Faktillisesti tämä tarkoittaa antautumista". Jatkosodan hallitusten iltakoulujen pöytäkirjat. Edita 2009. 426 s.

■ Kansallisarkiston tutkija Kauko Rumpunen ja professori Ohto Manninen sotavuosien lähdejulkaisutrilogiassa aiemmin ilmestyneet talvisodan hallituksen hallitukset ja presidentti Risto Rytin päiväkirjat täydentyvät nyt tervetulleella aineistokokonaisuudella, jota ei vielä vähän aikaa sitten tiedetty olevan olemassakaan: jatkosodan hallitusten iltakoulujen pöytäkirjoilla. Nämä vahakantiset vihot löytyivät viimeisenä avatusta keksilaatikosta entisen pääministerin ja eduskunnan puhemiehen V. J. Sukselaisen yksityisarkistoa järjestettäessä. Sukselainen toimi sodan aikana viiden eri pääministerin sihteerinä ja tässä ominaisuudessaan laati tarkat muistiinpanot hallituksen iltakouluissa 15.4.1942–6.6.1945 käydyistä keskusteluista.

Sukselaisen muistiinpanojen perusteella maan poliittista johtoa sotavuosina askarruttaneista kysymyksistä piirtyy hyvin erilainen kuva kuin suuriin käännekohtiin, ratkaisuhetkiin ja isoihin linjoihin keskittyvästä tutkimuksesta. Pöytäkirjojen sivuilla lukija kohtaa tyrmistyt-

tävän hallinnollisten, lainsäädännöllisten ja taloudellisten yksittäiskysymysten ja detalji- en vyöryn, joka arkipäiväisyydessään ja kuivuudessaan on hyvin kaukana siitä dramatiikasta, joka sotavuosien historiallista kuvaa usein hallitsee. Vaikka kansakunta kävikin eloonjäämiskamppailua, rutiinit oli hoidettava.

Suuria paljastuksia ja kansakunnan kohtalonhetkien laajaa kuvaa olennaisesti muuttavaa tietoa pöytäkirjoista ei löydy, ellei sellaiseksi sitten lasketa sitä, että hallitus askarteli suurimmaksi osaksi aivan muiden kysymysten kuin ulkopoliittikan tai sodankäynnin parissa. Maan kansainvälisen asema suuret linjaratkaisut teki marsalkka Mannerheimista, presidentti Rytistä ja hallituksen ulkoasiainvaliokunnasta koostunut sisäpiiri, eikä näistä päätöksistä koko hallituksen kuullen juurikaan keskusteltu. Riviministereillä riitti tarmoa hallinnonalansa hoitamiseen, ja vaikka kansallisen yksimielisyyden nimiin vannottiinkin, kipinöivät puoluepoliittiset vastakkainasettelut hallituksessa välillä kiivaina.

Tyypillisiä iltakouluissa käsiteltyjä asioita ovat esimerkiksi maa- ja metsätalous, palkat, hinnat, verotus, energiahuolto, asutuskysymys sekä virastojen ja valtionyhtiöiden toiminta. Näihin verrattuina esimerkiksi kymmenisen kertaa keskusteluissa mainittu neuvostodiktattori Josif Stalin tai kuudesti esiintyvä Saksan valtakunnankansleri Adolf Hitler olivat kurioositeetteja. Iltakoulujen ohjelmaan usein kuuluneissa ulkoministerin katsauksissa suurpolitiikan ja maailmanso-

dan tapahtumia toki käytiin läpi, mutta kiivaimmat keskustelut käytiin aivan muista, paljon maanläheisemmistä aiheista.

Elämä jatkui poikkeusoloisakin, ja hallituksen oli otettava kantaa mitä erilaisimpiin asioihin. Lokakuussa 1942 ulkoministeri Rolf Witting esitteli mahdollisuutta ottaa ulkoministeriössä käyttöön henkilökunnan univormu. Elokuussa 1943 maan imagosta huolestunut pääministeri Edwin Linkomies vaati, että Suomessa oleville ulkomaisille lehtimiehille olisi saatava enemmän tupakkaa ja parempia väkijuomia. 8.3.1944 puhuttiin Neuvostoliiton rauhanehtojen ohella myös pahenevasta saapaspulasta, huhtikuussa 1945 taas siitä, kuinka Neuvostoliitosta juna- kuljetuksessa tulleita makeisia oli päätynyt mustan pörssin kauppaan.

Suuretkaan muutokset sodan kokonaistilanteessa eivät välttämättä näkyneet iltakoulun keskusteluissa millään tavoin. 27.1.1943, itärintaman sodan käännekohdan ollessa käsillä Stalingradissa, hallitus keskusteli metsäkaupoista, Käksälässä räjähtäneen saksalaisten ammusvaraston korvaamisesta, kalastuslaista, heinien hinnasta ja merenkulkuopetuksesta. 7.6.1944, kaksi päivää ennen Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkua Karjalan kannaksella, tärkeimmäksi keskustelunaiheeksi nousi se, tulisiko tanssikielto purkaa.

Ajoittain ulkopoliitiikka toki pulpahteli pintaan mielenkiintoisilla tavoilla, kuten 17.3.1943, kun sisäministeri Leo Ehrnrooth ehdottaa edellisen hallituksen hylkäämien juutalaisten

kansalaisuushakemusten ottamisesta uuteen käsittelyyn länsivaltojen takia. Tai 28.6.1944, kun puolustusministeri Rudolf Walden esitti käsityksensä, että juuri maasta poistuneen Saksan ulkoministeri Joachim von Ribbentropin uhkaukset aseavun katkaisemisesta, ellei Suomi suostuisi antamaan erillisrauhan kieltävää sitoumusta, olivat olleet pelkkää bluffia.

Tutkijalle lähdejulkaisu on tiedon aarreaitta. Vaikka Sukselaisen muistiinpanot eivät varsinaisia sensaatioita sisälläkään, ne antavat moniin paljonkin tutkittuihin kysymyksiin täydentävää lisävalaistusta. Käsitellessään lukemattomia sellaisia maan sisäisiä pienempiä ja vähän suurempiakin asioita, joihin ei maan sotapolitiikkaa koskevassa tutkimuksen valtavirrassa ole puututtu lainkaan, ja tuodessaan esiin hallituksen sisäistä mielipidekirjoa, iltakoulujen pöytäkirjojen julkaiseminen rikastuttaa ja monipuolistaa sotavuosien poliittisen päätöksenteon kuvaa merkittäväällä tavalla.

Hallituksen keskustelut välittävät puhuttelevan ajankuvan sotavuosien Suomesta ja osoittavat konkreettisesti myös sen, kuinka erilaisessa maassa ja maailmassa runsaat kuusi vuosikymmentä sitten elettiin. Arkielämän asioista keskusteltaessa tulevat hyvin esiin myös ministerien persoonalliset piirteet ja arvomaailma. Vaikkapa Edwin Linkomiehen, Kaarlo Hillilän tai Mauno Pekkalan tuleville elämäkertureille monet Sukselaisen kirjaamista puheenvuoroista ovat todellisia helmiä.

Erityiskiitoksen tekijät ansaitsevat siitä, että tiettyä asiaa

etsivän on helppo löytää yksityiskohtien merestä etsimänsä tieto. Henkilöhakemiston lisäksi teoksesta löytyy todella tarkka asiahakemisto ja vieläpä muutaman rivin mittaiset asialuettelot kussakin yksittäisessä kokouksessa käsitellyistä kysymyksistä. Lukijaa palvelevat myös tekstin lomaan sijoitetut lyhyet ja monia mielenkiintoisia pikkutietoja sisältävät biografiat keskeisistä ministereistä.

Markku Jokisipilä